

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..." (Vörösmarty Mihály)

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

V. évfolyam 57. szám

2001 november

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának tagszervezetei: a **II.** kerületi, **VI.** kerületi, **IX.** kerületi és **XI.** kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívottan és hívatlanul mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Az örmény hitvallásból - november

"A halottak feltámadásában. A lelkek és testek örök ítéletében."

Ebben a hónapban emlékezünk halottainkra. Sokan is vannak, és sokan még élhettek volna az örmény nemzet története folyamán hosszabb életet is, ha a kegyetlenség nem fosztja meg őket életüktől. De hitük vigasztal. Jézus feltámadt, mi is feltámadunk. Igaz, át kell esnünk az ítéleten, hogy utána időtlen időközön át részesedjünk Isten dicsőségében, az Ő végtelen irgalmassága szerint.

Dr. Sasvári László

**Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak,
hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen**
Kolozsvár-Szamosújvár 2001. szeptember 14-16 IV.,
Jubileumi Konferencia

Dr. Száva Tibor-Sándor

Örmények és kunok a Krimben és Moldvában

Még mindig homályos az "Ani"-ból elmenekült örménység története a 13. századtól a 16. századig. Talán ezzel is magyarázhatók azok a félreértések is, amelyek napjainkban jelentkeztek az ún. vallási- és önkormányzati vitákon. Persze a tények ismeretében egészen más megvilágítást kapnának a dolgok. Hogy csak az egyik legfontosabb dolgot említsük, például azt az önazonosság-tudatot, amelyet az Erdélyben magyarrá vált örménység évszázadokon át hordozott magában. Származásukat nem tagadták meg soha, de azért magyaroknak vallották magukat szívükben és lelkükben. Hogy ez miért van így, ezért egy kicsit vissza kell lapoznunk a történelemben, hogy világossá váljanak azok a tények, amelyek később meghatározták e népcsoport további életképességét és fennmaradását. A történelmi események jobb megértése érdekében, szükséges áttekinteni a 13. sz. kun birodalmának a helyzetét. A kun török nyelvű nomád nép volt, akik a 13. sz. elejéig nagy területet mondottak magukénak a Volga mentétől az Al-Dunáig. Ekkor kerültek az Európára törő mongolok

nyomása alá, és az 1223-ban vívott Kalkha melletti csatában elszenvedett vereség megpecsételte birodalmuk sorsát. Jelentős tömegeik olvadtak be az oroszországi török népekbe és az Al-Duna mentén a románságba, népes csoportjuk vonult a Krím félszigetre, ahol népi önállóságukat megőrizték. Egy jelentékeny részük Moldvába húzódott, majd onnan a Kárpát medencébe települt. Az a kevés számú kun népesség, amely Moldvában maradt, a 15. sz. végével felszívódott és csak néhány földrajzi elnevezés őrzi emléküket. A kunok nyelve az ún. köztörök nyelvek csoportjába tartozott.

Most lássuk, mi történt ebben az időben az "Ani"-ból elmenekült örmény lakossággal. A menekültek először a mai orosz Kazán és Asztrahánnyal közti részen húzódtak meg, majd 1330-ban mintegy 12000 örmény átköltözött a Krím-félsziget északi részére. (Kaffa nevű város és környéke, majd a későbbi Ármjanszk községnev is őrzi emléküket.) Itt kerültek kapcsolatba az ott élő kun-török-karaim népekkel, akik magukat kipcsákoknak mondták, sőt a környező tartományok népei ezt a részt Kipcsakisztánnak is nevezték. Az örmény menekültek elszigetelődve az őshazától, itt éltek együtt ezekkel a népekkel közel 150 éven át, velük kereskedtek, tőlük vettek át egy fajta életmódot és szokásokat. Teljes bizonyossággal állítható, hogy az annyit emlegetett "churut" is török eredetű, mert ez Örményországban sohasem volt és a mai napig sem ismert ételízest, de ha török embertől kérdezik ezt manapság, az tudja, miről is van szó. Nyugodtan kérdezzenek meg örményországi örményeket ezzel kapcsolatban, számukra ez teljesen ismeretlen fogalom.

Most elemezzük a továbbiakban, hogy mi történt a nyelv területén.

Az élő örmény nyelv több tájszólásra oszlik: két nagy csoportja van: a nyugati és a keleti. Az előbbi a török-örmény, az utóbbi a perzsa- és orosz-örmények nyelve. Az erdélyi rész és a lengyel örmények nyelve nem véletlenül tartozik a nyugati nyelvjáráshoz. A 150 éves együttlét hozta meg a maga gyümölcsét olyannyira, hogy amikor a 15. sz. elején Moldvába telepedtek, már nem azt a nyelvet beszélték, amit valamikor őseik, hanem egy kevert örmény-kipcsák nyelvet, amely meg is maradt a használatos hétköznapi beszédben. Hogy miért éppen Moldvába telepedett az ismét hazát kereső örménység, az teljesen logikus, hiszen az akkori Moldovát Kumániának hívták, és akkor még élt ott az a kun népesség, amellyel nyelvileg az örmények már az első pillanattól tudtak kommunikálni.

A Kamieniec Podolski lengyel végvár ellen vezetett török hadjáratkor (1669) Erdélybe menekülő örmények ezt a nyelvet hozták magukkal. Ne vezessen félre senkit az, hogy őseik közül sokan beszéltek örményül. Nincs itt ellentmondás, mert a papokat a későbbi iskolákhoz importálták az élő örmény nyelvterületről, akik viszont tényleg csak örményül beszéltek, és viszonylag rosszul tudtak értekezni azokkal, akik a régi nyelvet beszélték. Ezek az iskolák csak jóval később születhettek, hiszen annak előtte, mondhatjuk, az emberek nagy része írástudatlan, és csak a mindenkori papság volt írástudó, akik nagy részben idegenek voltak. Volt egy időszak a 19. század elején, amikor megfontolt szándékkal küldtek tanulókat a bécsi mechitaristákhoz, hogy ott tanuljanak, de ezek közül is elég kevés vállalta később a papi hivatást.

Ahol nem tudták az örményül beszélő papot és iskolát biztosítani (pl. Szépvízen) ott már az 1820-as évek után gyakorlatilag megszűnt az örmény írás és beszéd, amely nem járt semmilyen lelki traumával az örmény lakosság körében, hiszen ők azelőtt sem értették jól az igazi örményt. Jó bizonyítékot nyújtanak erre a szépvízi temető sírkövein levő feliratok. Ha egy magyart ma eltemetnek, akkor a sírfeliratot természetesen magyarul írják. Az 1750-es régi sírfeliratok egytől-egyig magyar nyelven íródtak. Ha tehát valaki ebben az értelemben örménynek tartotta volna magát, akkor teljes bizonyossággal örményül írta volna sírjára is a feliratot, ha nem másért, de hogy rokonai tudják olvasni anyanyelvén a megboldogult kilétét. Kérdésként feltehető, hogy a latinul író és miséző magyar papokkal a köznép miért nem beszélt latinul; azért, mert nem tudták a latin nyelvet. Éppen úgy, mint a régi nyelvet beszélő

örmények!
Bécs 2001. szept. 1.

(Az előadáshoz kapcsolódóan lásd a 6. oldalon Száva T. Sándor nyelvészeti cikkét, melyet a szerző kevéssel lapzárta előtt küldött)

Kolozsvárról jelenti Sebesi Karen Attila:

"A kolozsvári Törvényszék 2058/C/2001. szám alatt bejegyezte a Magyarörmények Romániai Szövetségét (M.Ö.R.SZ. - a román elnevezés rövidítése: A.R.A.M.), melyet jogi személyiséggel 7 alapító szervezet hozott létre:

"Armenia" Örménymagyar Baráti Társaság, Kolozsvár

Szentháromság Alapítvány, Csíkszereda,

Erdélyi Kárpát Egyesület, Kolozsvár

Szülőfalum Alapítvány, Ördöngösfüzes

Pro Armenia Alapítvány, Szamosújvár

Téka Művelődési Alapítvány, Szamosújvár

Örmény Alapítvány, Erzsébetváros

A szövetség székhelye: R-3400 Kolozsvár, Dornei u. 30.

A szövetséget 7 tagú igazgatótanács irányítja, elnöke: Sebesi Karen Attila. A M.Ö.R.SZ.

alapvető és általános célja az örmény hagyományok, kultúra megőrzése, terjesztése, hangsúlyozottan pedig a kettős identitású, a magyarörmények hagyományainak ápolása és támogatása országon belül és külföldön egyaránt."

Örömmel vettük a hírt, amelyet Sebesi Karen Attila eredetileg már a kolozsvári konferencia sajtótájékoztatóján szeretett volna bejelenteni, de - a hivatalok késlekedése miatt - ezt akkor nem tehettem meg. Üdvözljük a M.Ö.R.Sz. megalakulását és bejegyzését

AZ ÖRMÉNY-KIPCSÁK NYELVI DIALEKTUSRÓL

Ha arra gondolunk, hogy a legelső örmény menekülés Ani fővárosból 1062-ben történt az oroszországi Izaszláv hercegség területére és ez közel kb. 20.000 örmény menekültet érintett, akik többet sose tértek vissza régi hazájukba, akkor sokkal jobban megértjük, hogy mi történt ezek nyelvvel a továbbiakban és mindazokéval is, akik valamivel később kényszerültek ugyancsak ilyen menekülésre a történelem fintora révén. Hosszú ideig hűségesek voltak eredeti nyelvükhöz, amit Aniból hoztak magukkal, de egy idegen környezetbe került kis néptöredék szükségszerűen elfogadta a nagyobb népesség nyelvi befolyását, amelyeknek hatása a különböző nyelvi dialektusokban mutatkozott meg annak függvényében, hogy milyen népekkel voltak hosszabb ideig függőségi kapcsolatban.

A fent említett első menekültek például Kiev, Kamieniec Podoloski és Lemberg vidékén kaptak végleges letelepedést. Az ún. örmény-tatár nyelvjárást beszélték, amely olyannyira hivatalos volt, hogy az anyakönyvekben is ezt használták (lásd Dr. Friedrich v.

Kraelitz-Greifenhorst : **"Sprachprobe eines armenisch-tatarischen Dialektes in Polen"**, Wien 1912).

Ezt a nyelvet beszélték egészen a XVII. sz. közepéig, amikor ezt felváltotta az újkori örmény nyelv ún. nyugati változata, amelyet elfogadtak és az iskolákban is bevezették oktatásra.

Természetesen azok az örmény menekültek, akik a Krim félsziget északi részére kerültek (a valamikori Etelköz délnyugati csücske), török népekkel kerültek kapcsolatba és így az idők folyamán ezek körében megint más dialektus alakult ki, amit aztán ebben a formában

hurcoltak magukkal további vándorlásaik során. Az itt élő népek, amelyek nagymértékben befolyásolták az örmények eredeti nyelvezetét, kunok, törökök és karaimok voltak. Hogy milyen mértékben hatottak az eredeti örmény nyelvre, azt példákon lehet bemutatni, ha összehasonlítjuk a különböző, gyakori, mindennapi szavakat, melyek egyértelműen ebben a környezetben alakultak ki és kerültek az örmény nyelvbe.

Példaként néhány gyakori szó (fonetikus átírásban) az akkoriban beszélt dialektusból :

"isten"	-örmény: tengri/ -kun: tengri/ -török: tanry
"mosni"	-örmény: juvma/ -kun: juuarmen/ -karaim: jumak
"és"	-örmény: da/ -kun: da/ -török: ve
"bűn"	-örmény: jazyk/ -kun: jasik/ -karaim: jazuk
"szent"	-örmény: ari/ -kun: ary/ -török: ary
"egyedül"	-örmény: jalgyz/ -kun: jalgiz/ -török: jalynyz
„úr"	-örmény: bij/ -kun: beg/ -török: bej/ -karaim: big
"rossz"	-örmény: jaman/ -kun; iaman
"hogy"	-örmény: necik/ -kun: necic/ -tatár: nicek
"szó"	-örmény: soz/ -kun: sös/ -török: söz
"ítélet"	-örmény; jargu/ -kun: jargu/ -karaim: jarguc
"igazság"	-örmény: konuluk/ -kun: qonu
"szeretni"	-örmény: sovma/ -kun: sövmák/ -török: sevmek
"-ra,-re"	-örmény: usd/ -kun; ustun/ -török: üst
"fehér"	-örmény: ak/ -kun: ak,ac/ -török karaim; ay
"belső"	-örmény: karn/ -kun; karin/ -török: karn, karyn
"adni"	-örmény: berma/ -kun: berma/ -török: vermek/ -karaim: birmek
"tanulni"	-örmény: ovratma/ -kun: ovretmis/ -török: öjretmek/ -karaim: ögretmek
"vér"	-örmény: kan/ -kun: kan(can)/ -török, karaim: kan
"nyelv"	-örmény; til/ -kun; til/ -török: dil/ -karaim: til
"ajak(száj)"	-örmény: agyz/ -kun: agis/ -török: agy
"kiszámít"	-örmény: sunma/ -kun: sunarmen/ -karaim: sonmak/ -tatár: sunmak
"mind/egész/"	-örmény: butov/ -kun: butun/ -török: бүтүн/ -karaim: böteö
"jó"	-örmény: jaksi/ -kun: yacsi/ -karaim: jahsi/ -azerb.: jahci
"szándék"	-örmény: erk/ -kun: erk/
"bika(ökör)"	-örmény: oguz/ -kun: ogus/ -török: öküž/
"én"	-örmény: men/ -török: beni
"-val; vel"	-örmény: bila/ -kun: bile/
"látni"	-örmény: korma/ -török: gjörmek/ karaim: körmek
"titok"	-örmény: japuk/ -karaim: jabug/
"értelem"	-örmény: akyl/ -török: akyl/
"lenni"	-örmény: bolma/ -török: olajym/
"több"	-örmény: artyk/ -török: arty
"arc"	-örmény: iuz/ -török: jüz/
"új"	-örmény: jangi/ -török: jenilemek/

Az alábbi példákon keresztül az avatatlan szemlélő számára is világossá válik, hogy az itt felsorolt kölcsönszavak egyértelmű bizonyítékai egy olyan ún. **örmény-kipcsak** dialektusnak, amelyet az ott élő örmények ekkor beszéltek és amely a XVII. sz. végén eltűnt. Ennek a beszélt dialektusnak az eltűnése természetesen akkor történt, amikor az örmények már rég Erdélyben éltek. Helyét az ún. **nyugati-örmény** nyelvjárás vette át egy ideig, amely az újkori örmény nyelvnek egyik változata volt. Ezt beszélték azok a papok is, akik Erdélyben az örmény nyelv tanítására vállalkoztak, de már nyugati örmény nyelven kapták kiképzésüket. Majdnem bizonyosan állítható, hogy moldvai tartózkodásuk alatt a környezet

csak elhanyagolható mértékben befolyásolta a magukkal hozott nyelvi dialektust, gyakorlatilag ezzel a nyelvvel kerültek Erdélybe, ahol későbbben a nyugati örmény nyelvjárást próbálták meghonosítani. Iskolai szinten ez sikerült is valamennyire, de a közösségi beszédben kevésbé. Így aztán a XIX. sz. végével mégis feladták nyelvi kötődésüket, amely ősi értékeik egyik hordozója volt. Meg kell jegyezni, hogy ez a feladás egyáltalán nem járt semmilyen lelki traumával, mert a régi dialektust már nem beszélte senki és a számukra új nyugati-örmény nyelv valamelyest idegen volt, tehát ezt ők is az iskolákban kellett hogy elsajátítsák, vagyis úgymond tanult nyelv volt mindannyiuk számára.

A XX. sz. elején számos tanulmány foglalkozott ezzel a kérdéssel, amelyek között lehet említeni a következőket:

- E. Tryarski: "Aus der arbeit an einem armenisch-kipschakischen wörterbuch" (Ural-Altäische Jahrbücher, Otto Harrassowitz-Wiesbaden 1960. Band XXXII)
- J.v.Grzegorzewski ; "Ein türk-tatar Dialekt in Galizien", Wien 1903. (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissensch.)
- Adjarian : "Classification des dialectes arméniens", Paris 1909 (Bibliothèque de l'école hautes études)
- A.Ficker : "Hundert Jahre (1775-1875)" in der statistischen Monatschrift 1.Jahrg. Wien 1875.
- D.Dan : "Armenier in der Bukowina", Czernowitz 1890.
- A. Vámbéry : "Altosmanische Sprachstudien", Leiden 1901.
- P.Jacobus Dr.Dashian : "Katalog der armenischen. Handschriften in der Mechitaristen-Bibliothek, Wien 1895 "
- J.Deny: "L'Armeno-Coman et les Ephémérides" (Paris)
- J.Hanusz: „Beiträge zur armenischen Dialectologie" (Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes)

Még érdekességképpen megemlíthető Pater Aginián kutató jellegű utazása is, aki az 1930-as évek végén a lemergi (Iwówi) egyetem könyvtárában kutatva megtalált egy kéziratot, amely nem volt más, mint egy örmény-kipcsak szótár (B.U.n°51) és amelynek hollétéről manapság nincsen további információnk. Talán az illetékes nyelvészek majd kiderítik ennek hollétét. Bécs, 2001. okt.

Dr. Száva T. Sándor

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
dr. Semjén Zsolt államtitkár

Igen tisztelt Államtitkár Úr!

A 2001. szeptember 15-i kolozsvári magyarörmény konferenciánkon tett látogatását és felszólalását ezennel is hálás szívvel megköszönöm itthoni és otthoni magyarörmény közösségünk nevében.

Nagy örömünkre szolgál, hogy hazánk Kormánya figyelemmel kíséri küzdelmünket, kulturális-hitéleti identitásőrző misszióinkat. Az igen pozitív elismerések segítenek át bennünket a nap, mint nap érő negatív élményeken, az igaz ügyünk melletti kiállásra buzdítva.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület - mint a hazai magyar anyanyelvű örmény gyökerűek civil szervezete - , továbbá a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása Budapest Főváros II., VI., IX. és XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok) elnökeként, a testületek, valamint a mellékelt nyilatkozatot szabályszerűen kitöltve és aláírva mintegy 350 magyarörmény közösségi tagunk felhatalmazása (1999 nyarán juttatták el hozzánk) alapján tisztelettel

kérjük,

hogy a Budapest XI. ker. Orlay u. 6. szám alatt fekvő Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség kebelében lévő múzeumunkat, könyvtárunkat és levéltárunkat

állami védelem alá helyezni szíveskedjék,

a közgyűjteményé tételi eljárást megindítani szíveskedjék. Plébániánk, múzeumunk, könyvtárunk és levéltárunk kincsei nemzeti örökségünk részét képezi, melynek nyilvántartásba és a köz számára látogathatóvá tétele fontos nemzeti érdek.

Tisztelettel kérjük, hogy a leltározás során a magyarörmény közösségünk két nemzetközi hírű főmuzeológusa szakmai segítségét szíveskedjék igénybe venni: Fichtingerné dr. Pásztor Emese és Batári Ferenc - Iparművészeti Múzeum.

Tisztelettel kérjük - jószolgálati úton - segítségét, hogy a Magyarországi Örmény Egyház megszüntesse székhelyeként az Orlay u. 6. szám alatti ingatlanunkba történt bejelentkezését, azt elhagyja, azaz örménykatolikus - katolikus közösségünk végre birtokba vehesse és végre háborítatlanul használhassa saját templomát, plébániáját, múzeumát, könyvtárát, levéltárát. Kérjük szíves közreműködését, hogy az örmény szertartású római katolikus és a római katolikus örmény közösségünk által 2000. október 1. napján választott 3 tagú ideiglenes gondnokság végre kinevezésre kerüljön és megkezdődhessen a mielőbbi egyháztanács-választásra való felkészülés.

Budapest, 2001. október 19.

Megkülönböztetett tisztelettel:

dr. Issekutz Sarolta

Helyesbítés

Előző - októberi - számunkban többször is tévesen írtuk dr. Semjén Zsolt államtitkár nevét. Az érintettől és Olvasóinktól elnézést kérünk.

A szerkesztőség

**Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak,
hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen .**

Kolozsvár-Szamosújvár 2001. szeptember 14-16

IV., Jubileumi Konferencia

AZ ERDÉLYI ÖRMÉNY PAPOK A LATIN EGYHÁZ SZOLGÁLATÁBAN

Egy nép sem mondhatja magát 1700 éve Krisztushoz fűződő örökség "tulajdonosának", egy nép sem dicsekedhet olyan nagy "keresztény" múlttal, mint az örmény. 1700 esztendő igen sok küzdelmet és szenvedést hozott számára. II. János Pál örményekhez intézett apostoli levelében még szebben fogalmaz, amikor megköszöni a Krisztushoz fűződő hűséges hosszú történetüket: "Ez a hűség ismerte az üldöztetést és a vértanúságot."1 Csodálkozva, és egy kicsit irigykedve tudunk beszélni annak a népnek a múltjáról, amelyik birodalmak között őrlődve nemcsak keresztény néppé, hanem kultúráját és az egyetemes keresztény irodalmat megőrző néppé vált. Tudós papjaik - Szent Meszrop és társai - akkor szerkesztették meg ábécéjüket és virágoztatták fel irodalmukat (még ha nagyobb részét ez csak fordításirodalom),

amikor (4. század) keletről a perzsák iranizálni, nyugatról a bizánciak görögösíteni akarták őket.² Azóta szellemi és lelki felvérteztsége képessé tette az örmény népet, hogy ellenálljon a különféle támadásokkal szemben és megmaradjon. "Az örmény nép hitének és műveltségének öröksége az emberiséget művészeti és szellemi kincsekkel gazdagította" ³ - állítja a pápa -, s ebből részesültünk mi is, erdélyiek. 1672 óta Erdély történelmébe is beírták a nevüket az örmények. Batthyány Ignác püspök II. József császárhoz intézett levelében "flos catholicitas", "a katolicizmus virágá"-nak nevezte az erdélyi örményeket.⁴

Tévesen monofizitáknak szoktuk emlegetni a nem uniált örményeket, mivel 451-ben püspökeik nem vettek részt a monofizitizmust elítélő Kálkhédoni zsinaton. Nem vettek részt, mert nem tudtak elmenni a háborús viszonyok miatt. Igaz, később a bizánci császárok által államilag törvényesített egységesítő (egészében nem igazhitű) hitvallást, a Hénotikont elfogadták, amit viszont a pápák tagadtak meg, Innen származik az ún. szakadás.⁵

Amikor Minas püspökük vezetésével az ország keleti határvidékén letelepedtek, még ún. "monofiziták" voltak. Bejövetelük után 14 évre, a református fejedelemség utolsó éveiben katolizáltak. Az unió létrejöttében nagy szerepet játszott **dr. Verzár (Verzerescul) Oxendius** buzgó papjuk, aki római (14 éves) tanulmányait befejezve jött Erdélybe. Az Erdélyben otthonra talált örmény népcsoport ősi rítusának és egyházfegyelmének megtartásával egyesült azzal a római pápasággal, amelyiktől soha el sem volt szakadva. Papjaik azóta nemcsak saját híveiket, hanem a latin szertartású katolikusokat is szolgálták. Különösen a kezdet-kezdetén volt erre nagy szükség. Jó példával járt elől Verzerescul Oxendius, aki 1684-ben kezdte el papi működését nagy apostoli buzgalommal.⁶ Több mint 3000 örmény családot (kb. 30.000 személyt) térített meg. XI. Boldog Ince pápa méltónak találta arra, hogy Minas püspök halála után őt nevezze ki utódjául.⁷ Ekkor a latin szertartású katolikusoknak - országgyűlési végzés értelmében - nem lehetett püspökük. A rendszerváltás után I. Lipót hiába küldte be Illyés András "választott püspököt", a protestáns többségű rendek kiutasították az országból, 1696. január 16-án kénytelen volt Gyulafehérvárt elhagyni.⁸

Távozásakor felkérte Verzerescul püspököt, hogy viselje gondját a latin híveknek is. Verzerescul nagy szorgalommal igyekezett eleget tenni kettős főpapi funkciójának mindkét rítusú katolikus hívek körében: papokat szentelt, templomokat és harangokat áldott meg, házassági ügyekben bíraskodott; felvette a kapcsolatot a görög keleti románok unióját szorgalmazó jezsuiták erdélyi missziók főnökével, Kapi Gábor atyával.⁹ Oxendius püspöknek olyan nagy lett a tekintélye, hogy még politikai ténykedésre is felkérték. A II. Rákóczi Ferenc féle szabadságharcok a Kormányzótanács Mikes Mihállyal őt küldte, "hogy menjenek ki a székelységre, s csendesítsék meg a rebelliót."¹⁰ Erdély nagy metamorfózisakor gondviselésszerű volt a nagy műveltségű örmény püspök jelenléte. Szongott Kristóf szerint: "Abban az időben a katolicizmus és a trón érdekében a hitélet, a politika, a diplomácia terén, az ország anyagi és szellemi javának előmozdítása-, híveinek jólétéért, senki sem tényezett annyi és oly sikeres munkát, mint Verzerescul."¹¹ Nyugodtan állíthatjuk, hogy vele kezdődött el a latin egyházban szolgálatot végző örmény papok sorozata. Példája mindig vonzó maradt.

Mielőtt konkrét személyek felemlítésével igazolnánk az örmény- vagy az örmény származású papoknak a római egyházban végzett munkáját, próbáljunk feleletet kapni arra a kérdésre, hogy mi tette alkalmassá őket erre a papi feladatra.

Először is megállapíthatjuk, hogy a római katolikus hívek nem viseltettek fenntartással az örmény rítusú papság iránt. Az unió után még kb. 50-60 évig régi egyházfegyelmük szerint házasodtak az örmény papok, Mária Terézia uralkodásakor azonban áttértek a latin gyakorlatra, vállalták a cölibátust.

A nyelv sem okozott különösebb gondot. Száz éves erdélyi tartózkodásukkor, az 1791. évi országgyűlésen képviselőik kifejezték elkötelezettségüket a magyar nemzet mellett. Bizalomnyilvánításukért és "hazaszeretetükért a magyar nemzet testébe fölvette."12 Később is hasonló volt az örmény nép magatartása. "Lelkünk mélyéből ragaszkodunk az 1791. erdélyi országgyűlés 61. törvénycikk szellemében a magyar nemzethez tartozásunk eszméjéhez" - olvasható az 1868. április 7-én a magyar kir. Vallás és közoktatásügyi Minisztériumhoz írt erszébetvárosi kérelemben.13

Tény, hogy a 18. században a gazdasági helyzetelőnyük, ami tovább nőtt a 19. század polgárosodásakor, biztosította az örmény fiatalok tanulási lehetőségét. Nemcsak a jól szervezett helyi iskoláikban okulhattak, hanem a külföldi főiskolákban is megfordultak. A papságra vállalkozó fiatal leviták komoly képzésben részesültek. 1805-től a gyulafehérvári papneveldeben tanultak az örmény papjelöltek is, mégpedig id. Karátsonyi Emánuel (előbb, 1803-ban Szamosújváron létrehozta a "Szegények-házát") szamosújvári polgár jóvoltából, aki 8000 Ft-os alapítványt tett, hogy annak kamatjából két örmény szertartású növendék itt tanulhasson.14 A nagylelkű jótevő szándéka az volt, hogy ha nincs két örmény származású jelölt, akkor latin szertartású kispap is élvezheti az alapítványt. Haynald püspök erről elismerően nyilatkozik: "Midőn a károlyfehérvári papnevelőintézet Karátsonyi szándékához képest akár örmény, akár latin növendékpapot nevel az alapítvány erején, mind a két esetben a megyének majd minden plébániájában található és vallási buzgóságuk által kitűnő és éppen azért papjaim működését különösen igénybe vevő örmény családoknak és nemzetnek tesz hasznos szolgálatot." 15 Ez az idézet azonban valamiről még árulkodik: az örmények körében ekkor (a 19. század második felében) már csökkenőben van a papi hivatások száma.

Több örmény kispapnak megadatott az a lehetőség, hogy a gyulafehérvári szeminárium befejezése után Lembergben, Bécsben, Rómában, stb. folytathatták tanulmányaikat. Érthető, hogy a komoly képzettségű és apostoli lelkületű papjaikra az erdélyi püspökök szemet vetettek, és rezidenciájuk központjában - elsősorban a Teológián - alkalmazták őket. Ebből ún. "nemes" összetűzések adódtak a kegyurasággal rendelkező örmény plébániák vezetői és a püspök között. Csak két példát említsünk:

Korbuly János kiváló képzettségű és teológiai tudományokban járatos papot (1810-ben szentelték Lembergben), aki a szamosújvári örmény iskolában tanított, Kovács Miklós püspök - a szamosújváriak tiltakozása ellenére -1828-ban először Gyergyószentmiklósrá, majd a gyulafehérvári papneveldebe nevezte ki egyháztörténelem, metafizika és logika tanárának.16 A tiltakozásra a szamosújvári Tanácsnak meg kell elégednie papjukat elismerő válasszal: "... Noha nagy öröömre szolgál nekem a tek. Nemes Magistratusnak folyó hold 24-én hozzám intézett becses leveléből érteni, hogy: Korbuly János szamosújvári segédpap példás magaviselete, fáradhatatlan szorgalmatossága, buzgó oktatásai és más dicséretes tulajdonságai által teljes mértékben megnyerte légyen a híveknek szeretetét és tiszteletét; ... Azért a Magistratusnak kérését nem teljesíthetem, hanem az említett pap iránti tett rendelkezésemet újítva megerősítem."17

Kovács püspök hasonlóképpen járt el 1841-ben **Lukácsi Kristóf** kiváló örmény papi személlyel. Lukácsi Rómában, Bécsben és Lembergben tanult. Nagy tudású pap, kiváló egyháztörténész. A szamosújvári hívek "nagy szívbeli fájdalmuk" ellenére a püspök Gyulafehérvárra rendelte bölcsészettan tanárnak, s ott 23 évet tanított.18

Több örmény szertartású pap tanított az erdélyi római katolikus gimnáziumokban:

Szentpétery János gyergyószentmiklósi örmény-plébánost, akinek a Szent Háromság legényegylettel pénzügyi összetűzése volt, Lönhárt Ferenc püspök "nem büntetésből, hanem kényszer hatása alatt állásából felmentette és a brassói főgimnázium tanárává nevezte ki."19

Keresztes Márton (Szül. Szamosújvár,1814) Székelyudvarhelyen tanárkodott. Részt vett az 1848-as agyagfalvi gyűlésen, amiért 1858-ig bujdosnia kellett, végül Karcfalván lett plébános.²⁰

Vannak örmény papok, akik a **latin lelkipásztorkodásban** jeleskedtek:

Kapatán Márton előbb Topánfalván volt plébános, éppen az 1848-as események idején, később Gyulafehérvárra került teológiai tanárnak; 1875-1883 között a Szemináriumban a rektori funkciót töltötte be.²¹

Karácsony Márton 1899-1920 között marosvásárhelyi plébános-főesperesként működött. A lelkipásztori munka mellett kitűnt az egyházi intézmények restaurálásában.

Kevesen tudják, hogy a jezsuiták latin *Domus* Históriaját tartalmi rövidítéssel magyar nyelvre fordította, és naprakészre pótolta. Az ő munkájával (ami igen komoly forrásértékű anyag a történészek számára!) le is zárult a marosvásárhelyi *Domus Historia*.²²

A gyergyószentmiklósi **Eránosz Jeremiás** Csíkrákoson lelkipásztorkodott 1857-től 1881-ig. Munkájának elismeréséért főpásztortól kanonoki és aranykeresztes kitüntetésben részesült.

A latin szolgálatban résztvevő nagy örmény papi nevek közé kell sorolnunk **Görög Joachimot** és **Fejér Gerőt**. Görög Joáchimot (+1928) "Erdély Prohászakájának" nevezték, szívhez szóló beszédei miatt. Tanárként hívta magára a közvélemény figyelmét.

Gyergyószentmiklóson tanított a Fogarassy leánynevelő és fiú polgári intézetben, 1900-tól a főgimnáziumban, 1908-ban zárdavezető, 1910-től a latin plébániát is adminisztrálta. Munkájának elismeréséül Mailáth püspök 1918-ban kanonoki kitüntetésben részesítette. A 20-as évek után politikai vonalon is tevékenykedett. A Magyar Párt képviselőjeként 1923-ban szenátor lett a román parlamentben. A *Domus Historia* szerint: "nemcsak a hitközségnek volt féltve őrzött büszkesége, az örmények kimagasló alakja, hanem erőssége és oszlopa volt az egész magyar társadalomnak is."²³

A csíkszépvízi **Fejér Gerő** papi működésének nagyobb részét a római katolikus egyház keretében fejtette ki. Tevékenykedett, mint gimnáziumi tanár Gyulafehérvárott, státusi referens Kolozsvárott, teológiai rektor és kanonok Gyulafehérvárott. Életének utolsó tíz évét szülőfalujában töltötte. 1958-ban halt meg.

Latin egyházba született, de a felmenő ágakon kimutatható örmény származású erdélyi magyarok, papok általában "büszkék" származásukra. Ez is a küzdelmekkel telített közös múltunkról árulkodik. Anélkül, hogy a régi nagyokat kisajátítanánk vagy vitákba bocsátkoznánk egymással, mi magyarok büszkén valljuk magunkénak (hiszen ők is így gondolkodtak) a latin egyházban keresztelt, de örmény származású olyan főpapokat, mint a gyergyószentmiklósi **Fogarassy Mihály** (+1882) püspököt,²⁵ a székelyudvarhelyi **Zomora Dániel** (+1944) nagyprépostot,²⁶ a kézdivásárhelyi **Dávid László** (+1992) nagyprépost-kolozsvári plébánost, **Merza István** (+1967) szászrégeni esperest, **Sáska Jenő** (+1998) szamosújvári plébánost, stb.

Jelenleg is több olyan római katolikus pap működik egyházmegyénkben, akik örmény vért is hordoznak. Sorukat az erdélyi egyházmegye legfiatalabb katolikus papja, **Puskás Attila** zárja, akit a nyáron szentelt pappá Baróton (már örmény rítusban is) Jakubinyi György érsek és örmény kormányzó. Ennek öröme bátorítsa az erdélyi örmény-katolikus híveket. Van remény! Még akkor is, ha "fordított" szolgáltatási helyzet állt elő, mint amiről az előadásban beszéltem. Az örmény szertartású katolikus hívek - nemcsak a "visszafizetés" reményében - igényt tarthatnak a római katolikus (örmény származású) papok szolgálatára.

Kolozsvár, 2001. szeptember 15.

Dr. Marton József

- 1 *Őszentsége II. János Pál pápa Apostoli Levele az Örmény Nép megkeresztelkedésének 1700. évfordulójára* In: Jakubinyi György (Szerk.), *A romániai katolikus örmények ordináriátusa*, Szamosújvár 2001. 16.
- 2 Vanyó László, *Az ókeresztény egyház és irodalma*, Sz. I. T. Bp. 1980. 733-735.
- 3 *II. János Pál pápa Apostoli Levele*, i. m. 16.
- 4 Vö. SZONGOTT Kristóf, *Szamosújvár szab. kir. város Monográfiája I. kt.*, Szamosújvárt 1901. 278.
- 5 Szántó Konrád, *A katolikus egyház története I. kt.*, Ecclesia K., Bp. 1983. 182-183.
- 6 *Az egyházszerző örmény-bizottság emlékirata főtisztelendő és nagym. Gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök úrhoz egyház főnökség helyreállítása tárgyában*. Kolozsvár 1911. 1.
- 7 Szongott, *Szamosújvár szab. kir. Város Monográfiája I. kt.*, i. m. 262-263.
- Gazdovits Miklós, *Az erdélyi örmények történetéből*, Kolozsvár 2000, 56.
- 8 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája I. kt.*, i. m. 267.
- 9 Ő szentelte fel a mikházi ferences templomot; Csíkrákoson három harangot áldott meg 1710. okt. 10-én. - SZONGOTT Kristóf, *Szamosújvár szab. kir. Város Monográfiája I. kt.*, Szamosújvárt 1901. 268-269.
- 10 Cserei Mihály, *Erdély históriája*, Bp. 1983. 339.
- 11 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája I. kt.*, i. m. 277.
- 12 Ávedik Lukács, *Erzsébetváros Monográfiája*. Szamosújvárt 186.
- 13 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája I. kt.*, i. m. 329-334.
- 14 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája II. kt.*, i. m. 221-223.
- 15 Püspöki Levéltár 2370-1854. sz., - Szongott, *Szamosújvár Monográfiája II. kt.*, i. m. 223.
- 16 Domus Historia, Gyergyószentmiklós örmény plébánia, 78-80.
- 17 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája I. kt.*, i. m. 392.
- 18 Szongott, *Szamosújvár Monográfiája I. kt.*, i. m. 393-396.
- 19 Domus Historia, Gyergyószentmiklós örmény plébánia, 85.
- 20 Marton József, *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*, Bp. 1993. 225.
- 21 Marton, *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*, i. m. 119.
- 22 Marton József, *A marosvásárhelyi katolikus egyházközség története* In: *Millenniumi megemlékezés*, (Szerk. Finna G.), Marosvásárhely 2000. 211-212.
- 23 Domus Historia, Gyergyószentmiklós örmény plébánia, 88.
- 24 Bogos Mária, *A szépvízi örmény közösség*, Bp. 1997. 61-62.
- 25 Bíró Vencel, *Fogarasy Mihály* In: *Erdélyi katolikus nagyok*, (Szerk. Bíró V - Boros F.), Kolozsvár 1941. 135-138.
- 26 Jakab László, *A gyulafehérvári "Mailáth" főgimnázium elődjének története*, Csíkszereda é. n. 104.

Többszörös kötődés

Erdélyi Napló 2001. szept. 25.

A 210 esztendeje Kolozsvárott megtartott országgyűlés, az erdélyi diéta mai szóhasználattal honosította, azaz befogadta a már egy évszázada az ország területén élő örményeket. Erre is emlékeztek szeptember közepén a kincses városban megtartott negyedik, jubileumi konferencián, melyre az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása, a Pro Armenia és a Téka Művelődési Alapítvány szervezésében került sor.

Két nap alatt közel húsz előadást hallgattak meg az ország és Magyarország magyarörmény/örménymagyar közösségeinek küldöttei, részt vettek különböző kulturális

rendezvényeken, szentmisét hallgattak a szamosújvári katolikus székesegyházban, megkoszorúzták *Szongott Kristóf* emléklakettjét, a temetőben pedig mohos sírkövek előtt főhajtással emlékeztek az ősökre.

Az ősökre, akik - miként a *Lászlóffy Aladár* előzőleg felolvasott tanulmányából kitűnt - sokkal régebbi múltra lehettek büszkéek, mint az őket befogadó nemzet. Hiszen az Ararát nevének hallatán azon sem csodálkozhatunk, ha Noé örmény lett volna, tehát az ezeregy toronyú ANI (mai örmény romváros) már akkor az egyetemes emberi kultúra fellegvára volt, mikor magyar eleink még az Etelközig sem jutottak. Sorsuk jóval később úgy fonódott egybe, akár egy nagyzenekari mű különböző szólamai, úgyhogy mára magyarokká lettünk ugyan, de múltunk miatt örmények vagyunk, és a múlt az, amit Isten sem tud megváltoztatni.

Dávid Csaba közíró előadásában ősei családjának történetén keresztül jutott el az utódok kettős kötődéséig, annak az axiómaszerű ítéletnek a kimondásáig, miszerint "nem tudunk vigyázni kincseinkre", sem a szellemi, sem a tárgyi értékekre. A századokkal ezelőtt betelepedett örmények elmagyarosodásának okát abban láttatta, hogy a szórványban csak két lehetőség adott: a többséghez idomulni, vagy sündisznó állást fölvenni, de ez előbb-utóbb a megsemmisülést jelenti. A magyarörmények/örménymagyarok esetében előbbiről van szó, de oly módon, miként ezt saját családja is példázta, hogy tovább működik az ún. "családi nagytanács", amely arra hivatott, hogy a közösség fiataljainak életútját kijelölje. Törvényszerűen akkor áll elő konfliktushelyzet, ha a fiatal nem a bevett, bevált felemelkedési utat választja. Dávid ezt nagyapja-édesapja sorsán keresztül példázta. (Édesapjáén, aki olvasmányos, szép, tényanyagokban hiteles történelmi regényekkel gazdagította a magyar irodalmat: *A muzsikáló kút, Erdély nagy romlása, A szolgadiák, Háromszék nem alkuszik.*) *Dávid Antal Iván* – a szerk. megjegyzése) Szerinte a mai leszármazottak a génjeikben kódolt értékek továbbélői - az ő esetében ez nyilvánvaló, hiszen a konferencia második napján mutatták be *Történetjátékok* című kötetét.

A Bécsben élő *Száva Tibor* elküldött tanulmányából kiderül, hogy az őshazából elvándorolt nép Erdélybe már nem az örmény nyelvet hozta magával, hanem egy kún-kipcsák elemekkel átszőtt nyelvet. Így a sajátosan örmény ételízestítő, a hurut szó sem ismert az Ararát tövében.

Marton József gyulafehérvári teológiai tanár *Örmény papok a latin egyház szolgálatában* című dolgozatában az Erdélybe érkezettek vallásáról, római katolikus egyházba való beilleszkedésükről értekezett.

Leszögezte, hogy egyetlen népnek sincs olyan keresztény múltja, mint az örménynek, amely 1700 éve lett kereszténnyé, irodalmat teremtő néppé úgy, hogy keletről a perzsák iranizálni akarták, nyugatról Bizánc pedig görögösíteni. Monofizita vallást hoztak magukkal, hogy bejövételük után katolizálásukkor egyesüljenek azzal a pápasággal, amelyet addig sem tagadtak meg. Az únió előtt az örmény papok nősülhettek, a cölibátust Mária-Terézia óta, tehát a 18. század közepétől vezették be.

Az örmények társadalomszervező, kultúrateremtő erényeit *Joikits Attila, Hanusz Gyula, Lengyel Ákosné* előadásai domborították ki. Utóbbi Szamosújvárott megnyitott kiállításán népi szötteket láthatott a közönség. *László Ferenc*, az erdélyi sportújságírók doyenje a híres örménymagyar/magyarörmény sportolókat vette számba, pontosan ötvenhatot.

Aktív politikusok is megtisztelték jelenlétükkel a konferenciát, hazai részről *Eckstein-Kovács Péter* szenátor, a határon túlról *Weinwurm Árpád*, a Budapesti Közgyűlés Kisebbségi, Emberi jogi- és Vallásügyi bizottságának elnöke és *Semjén Zsolt*, a Magyar Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára. Elmondásuk szerint mindent meg kell tenni anyagilag, hogy megörökíthessék ezt a kultúrát, hiszen az örménység másokhoz nem hasonlítható gazdagodást jelentett a magyarság számára.

De nem csupán a helybeli lakosság gazdagodott a 300 éve tájainkon letelepedett örmények által, ők is átvettek a magyaroktól egyet-mást. Sajnos, nincs béke a Kárpát-karéjon belül új hazát nyertek között.

Ezt igazolja a budapesti Orlay utcai templom körüli huzavona, melyet *Issekutz Sarolta*, a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának elnöke ismertetett, mivelnek pedig a Romániai Örmények Szövetsége, élén *Varujan Vosganiannal*, tudomást sem vesz a magyar ajkúakról. A hogyan oldható fel a románörmény/örményromán és a magyarörmény/örménymagyar ellentét kérdésre, a választ egy új szervezet, a Magyarörmények Romániai Szövetsége (MÖRSZ, románul ARAM) folyamatban lévő bejegyzése adhatja meg. Ennek célja lesz az Erdélyben fellelhető magyarörmény/örménymagyar tárgyi és szellemi örökség megmentése a jelen és az utókor számára, hogy beteljesedjék *Nemeskürty István* gondolata: "A múltat nem lehet tőlünk elvenni. De csak akkor a miénk, ha ismerjük".

Tüzes Bálint

Mottó: "A lényeket tanítsuk, szépen, egyszerűen és világosan, mert a lényeg mindig szép, egyszerű és gyönyörűsége a világos szellemnek." Szentgyörgyi Albert (1945. szeptember)

Kedves Olvasóink!

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a MAGYARÖRMÉNY KI KICSODA című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni.

Hosszantartó és felelősségteljes munka ez.

Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe.

Kérjük: a nevet, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed - vagy fél oldalon), Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet.

Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában.

Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk.

Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akiktől illik, vagy illenék tudnunk:

a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait.

Kérésünket meg fogjuk ismételni több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka.

A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a MAGYARÖRMÉNY KI KICSODA című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím: 1251 Budapest Pf. 70.

E-mail magyar.ormeny@matavnet.hu,

fax: 201-2401.

"... hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen"

*Örménymagyar konferencia zárónapja
Szabadság 2001. szept.18.*

Szamosújvár

Az idei jubileumi konferenciánk sikeredett a leggazdagabbá az eddig megtartottak közül - mondta *dr. Issekutz Sarolta*, a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnök asszonya, a konferencia zárónapján vele készített beszélgetés alkalmával. Ez nemcsak azért történt, mert gyökereink színhelyén, Erdélyben tarthattuk az 1700 éves örmény kereszténység évfordulóját, hanem azért is, mert a szórványvidék magyarörménysége is jelen lehetett. Ez a jövőre vonatkozóan is azt jelenti számunkra, hogy ki kell tekinteni a négy városból, és Budapest örménymagyarsága köréből, hiszen Erdély-szerte találhatunk családokat, amelyeknek hagyományaik, kultúrájuk, az örmény közösségen belüli múlt- és jelenbeli szerepük nagyon fontos. Ezt a konferenciát tehát minél tágabb körben kell folytatni, valamennyi anyagot megjelentetni és eljuttatni minden közgyűjteménynek Erdélyben és Magyarországon, mert ebből fogja megtudni a magyar, és román társadalom is, mi mindent tettek a magyar kultúráért az erdélyi örmény gyökerű magyarok. Issekutz Sarolta véleménye szerint nagyon fontos valamennyi kisebbség számára, hogy lehetősége legyen bemutatni kultúráját, és tovább adni azt gyerekei számára. A bejegyzés előtt álló Magyarörmények Romániai Szövetségének létrejöttéről az elnök asszony a következőket nyilatkozta: ennek a szövetségnek az lesz a feladata, amelyet egyébként a budapesti egyesület is célul tűzött, hogy az örmények szellemi és tárgyi hagyatékát felkutassa, megőrizze és visszaszerezze. Már bírjuk az itteni szövetség tagjainak a nyilatkozatát, hogy együttműködést köt a mi egyesületünkkel, hiszen mi határok nélkül egyek vagyunk, ugyanazon célokért küzdünk, és közösen nagyon sokat fogunk tudni tenni.

B. Kovács Júliát, az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság elnök asszonyát, a konferencia kitűnő szervezőjét arról kérdeztem, hogy mit jelent számára ez a jubileumi konferencia: Óriási elégtételt jelent, és úgy gondolom, hogy nemcsak a négy városból kell kitekinteni, hanem az örmény vallásból is, bővíteni kell a kört. El kell indulnia egy folyamatnak, egyetemi tanárokat kell bevonnunk, hogy ezekhez a történelmi tényekhez kapcsolódó szemináriumokat indítsunk, hiszen így fog összeállni az erdélyi történelem azon szelete, amelyet az örménymagyarok jelentettek. Nagyon gazdag anyag van még feldolgozatlanul. Szerencsére ezen a konferencián be tudtuk kapcsolni a fiatalokat, például a Fegyveresi házaspárt, egyetemi hallgatók is tartottak előadást. Úgy érzem, hogy sikerült átadni a stafétát. Az új alakuló szövetség célja is az, hogy egységesen lépünk fel a minket érintő kérdésekben, kölcsönösen meg kell ismernünk egymást, az értékeinket, és aztán közösen léphetünk fel azok visszaszerzése és megőrzése érdekében.

A háromnapos konferencia zárónapját Szamosújváron tartották, az örménymagyarság egyik fellelegvárában. A gazdag program közül csak kettőt emelnék ki, egyik a Téka-házban megnyitott szöttek és kézimunka kiállítás, mely *Lengyel Mária* érdeme. Marika néni ugyanis évek hosszú sora óta gyűjti ezeket a régi néprajzi értékeket és rendszerezi őket. A kiállítás már a címében is tükrözi tartalmát: *A sokszínű Erdély*. Megcsodálhattuk négy nemzetiség szötteseit, viseletét, kézimunkáját, a magyart, szászt, örményt és a románt. A zárónapi programoknak otthont adó Téka Művelődési Alapítvány székházában, ahol a fiatalok *Balázs-Bécsi Attila* felügyelete alatt kitűnő vendéglátóknak bizonyultak, este nagyszerű táncchízi műsort mutattak be a jelenlevők számára, így a Budapestről és a többi erdélyi városból érkezett vendégek megcsodálhatták a szamosújvári fiatalok tánctudását. Meggyőződésem, hogy a konferencia minden egyes résztvevője lélekben gazdagodva és élményekkel tele

térhetett haza. Gratulálunk a szervezőknek, és kívánom, hogy minden elkövetkező konferenciájuk legalább ennyire sikerüljön.

Köllő Katalin

A Fővárosi Örmény Klub találkozója

október 18-án bensőséges hangulatú megemlékezéssel kezdődött.

"Október az emlékezés hónapja. 1849. okt. 6. Arad és 1956. október 23.: a magyarság sorsfordító dátumai. Mártírjaink emlékét örök időkre őriznünk és ápolnunk kell. Mert áldozatuk révén értük el szabadságunkat, a nemzet megmaradását és felemelkedését."

E szavak után nemzeti színű szalaggal átkötött gyertya lángjánál a klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* felolvasta *ifj. Ábrányi Kornél Október 6.* című versének egyik versszakát. A verset a költő az aradi vértanúk kivégzésének 34. évfordulóján rendezett ünnepségre írta.

Október 6.

Gyászünnep ez ? Nem!
Akkor volna gyász csak,
Ha ők hiába haltak volna meg!
Ha eszme és cél, melyekért csatáztak,
Sivár homokként inná vérüket.
De így van-é ? Nem néznek-é le ránk
Dicsőült arccal? kérdvén: mért sírunk ?
Nem él-e újra nemzetünk, hazánk?
S nem ők szerzék-e, amit ma bírunk?

1956-ra *Déri Tibor* 56. november 2-án írt soraival emlékeztünk: "Évek óta kétségbeesve figyeltem a magyar ifjúságot: ájultan hallgatott. Október 23-án felállt és helyreütötte a nemzet becsületét. Megrendülten és tisztelettel megemelem a kalapom előtte. Úgy, ahogy kívántam, kértem és reméltem: `48 ifjúsága után most támad a hazának egy `56-os ifjúsága is."

Az egyszerű, őszinte hangvétellő megemlékezés után - ahhoz a lehető legjobban illeszkedő - zenei műsor következett. *Kobzos Kiss Tamás* énekmondó "*Cantio de Transylvania*" (Erdély történelme énekekben), lant, koboz, tekerőlant mellett. Tekerőlant? Némelyik tájékon nyenyereinek is mondják. Furcsa hangszer, amely a mai Európában csak két országban ismert és kedvelt: a magyar tájakon és Franciaországban. A franciáknál újabban igen népszerű, nem csupán népzenehez, hagyományos történelmi zene előadásához alkalmazzák, hanem például még rock-zenekarok is igyekeznek beilleszteni más hangszerek csoportjába, hogy különleges, érdekes hangzásokat érjenek el. Az egyik legismertebb francia tekerőlant-készítő, Denis Siorat szerint "a tekerőlant a 16-18-ik századi Európa szintetizátora". (Monsieur Siorat ráadásul újabban olyan nyenyereket készít, amelyeken elektronikus hangérzékelők, úgynevezett "gitár-mikrofonok" is vannak, tehát az egyes húrok hangja külön, egymástól függetlenül erősíthető.) Nagyon sokféle hanghatást lehet ugyanis elérni a tekerőlanttal: a kézzel forgatott, gyantázott korong több húrcsoportot érint, ez a rezgés kelti a hangot. A dallamhúrokat a zenész billentyűk által fogja le. A basszushúrok pedig - a duda "bordon-sípjához" hasonlóan - egy hangon szólva kísérik a zenét.

Kobzos Kiss Tamás erdélyi és magyarországi, históriás és népi, valamint egyházi fogantatású énekekkel gazdagította a Fővárosi Örmény Klub közönségét. Kaptunk névtelen szerzőtől, a moldovai Gergely deáktól, *Tinódi Lantos Sebestyéntől* származó dalokat egyaránt. A siker

nagy volt: a közönség annyira élvezte Kobzos Kiss Tamás előadását, hogy szünni nem akaró tapssal vette rá ismét és ismét ráadás-dalokra, aminek az előadóművész örömmel eleget is tett.

A klubest harmadik része *dr. Benedek Katalin* könyvbemutatója: a művészet- és irodalomtörténész *Dávid Csaba Történetjátékok* című, az EÖGYKE kiadásában 2001. szeptemberében megjelent könyvét méltatta.

Dr. Benedek Katalin könyvbemutatója a "Történetjátékok" c. EÖGYKE-kiadványról:

Gondolkodásra ösztönző, sokszínű és szellemes összeállítás az örmény, magyar és lengyel nyelvű ajánlással ellátott kötet. A szerző már e háromnyelvűséggel, ennek hangütésével sejteti, hogy valódi irodalmi csemegét tartunk kezünkben. Az évszázadok folyamán magyarrá vált, örmény érzelmű, magyar anyanyelvű Dávid családban vérvonalként húzódik a szépírói tehetség, történészi fogékonyság. Am a sorsot bezáró, determináló DNS kettős spirál nemcsak ezt a kötődést rejti magában. Ott a lengyel is. Kívülről jött, de a bensőig hatolt.

A nyelv, kultúra, művelődés *Dávid Csaba* érzelmi ráhangoltságán, mindezzel azonosulni tudó vérmérsékletén és természetesen intellektusán átszűrve ölt irodalmi formát. Nagyon erős kötődés ez is.

A kötet írója nem engedelmeskedik a posztmodern ízlés terrorjának. Ő ugyanis érthető nyelven ír novellákat Jurisics Miklósról, Gábor szabómesterről, Háromszék 1848-as napjairól, hadi eseményeiről, Gábor Áronról. Történelmi személyek lépnek elénk a történetjátékok szereplőiként. A múltból megidézett arcok az író fantáziáját és empátiáját követve kelnek életre, hogy talán másféle gondolatokkal terhesen cselekedjenek, s róják történelmünk lapjaira mindazt, amit véghez vittek.

Mert a tények tények maradnak, de történhetek akár olyan módon is, ahogyan a szerző ábrázolja. Az uralkodók, a hősök: emberek, halandók és esendőek. A merev és hideg gránitba vésett adatok, faktumok takarásában érzések, indulatok, sőt eszmék, meggondolt és meggondolatlan cselekedetek rejtőznek. *Dávid Csaba ezt a fajta múltat, ebből a nézetből világítja meg.*

Írásainak ereje olvasmányosságuk és láttató erejük is. Szinte filmszerűen elevenednek meg a jelenetek, a szereplők gesztikulációi. (Efféle adaptációban is szívesen látnánk.)

Tovább pörgetve a könyv lapjait, már a jelenbe csöppenünk. Hamisítatlan színházba. Díszlet, kellék, smink és masztix-szagú teátrumba. Ő otthonosan mozog ebben a világban, hiszen színházrendezőnek is készült. Sokszereplős játékának természetesen nem ez a vezérmotívuma. A színen megjelenő, átvonuló figurák, akár konkrét személyek, akár csak látomások, egy kérdést boncolgatnak: kik vagyunk mi? Sorsokba, históriákba ágyazva születnek a lehetséges válaszok. Minden sora hozzánk szól, rólunk beszél, a 20. század közép-európai, szorosabban magyar emberéről. Jó lenne ténylegesen színpadra állítania a művet. Nyernénk vele.

Ami személyes és ami szent - így is aposztrofálhatnám a tartalmas kötet következő lapjait. A Dávid-család kötelékei, sorsának, életének villanásai tűnnek elénk a krónikás utód szubjektív megjegyzéseinek kíséretében. Forrás akad bőven. "Családom jó ideje már alapvetően a Gutenberg-galaxisban kering: könyvet, feljegyzést, írást őriz és tart" - vallja.

Érdekességként megemlítem, például megtudhatjuk, hogy a nagyapa, *Dávid István* szerezte meg és a szerző apja, *Dávid Antal Iván* rendezte sajtó alá *Farcády Jenőnek*, "Az elsodort falu" c. regény egyik főhősének *Szabó Dezsőhöz* írott leveleit. A trianoni Magyarország viszonyai is jól kirajzolódnak a legendárium olvasása közben, melyben Dávid Csaba különösen megindult fiúi szeretettel és tisztelettel adózik a nagyszerű író-édesapa, Dávid Antal emlékének, aki lélekben haláláig Erdély, a Székelyföld gyermeke maradt.

Az "Életrajzjáték" fejezettel már a könyv vége felé járunk. Afféle szabálytalan curriculum vitae-t forgatunk. Igen élvezetes, pergő stílusban íródott. Sajátosságai közé tartozik az olykor

kissé szarkasztikus, de sohasem cinikus humor, mellyel a legnyomasztóbb események, emlékek is valahogy megszelídülnek.

És hátra van még a költő-műfordító Dávid Csaba. *Czeslaw Milosz* költeményei ihlették műfordításra. Czeslaw Milosz-éi, aki a Nobel-díj átvételét követő ünnepségen mondotta: "A világon viszonylag kevésbé ismert, hiszen majdnem lefordíthatatlan lengyel irodalom része vagyok."

Milosz lírája megszólította fordítója lelkületét, megérezte, hogy szavai magyarul is érvényesek.

Befejezésként "*Erdély Országának Törvényes Könyve*" 1779. évi kiadásának előszavából idézek, s egyben ugyanezt kívánom a Történetjátékok keresettségéhez, sikeréhez: "Annyira elfogyott és eltűnt volt szem elől, hogy aki azt ámbár nagy áron megszerezte, az magát a szerencsés emberek közé számlálhatta."

Benedek Katalin

Október 14-én - mintha összebeszéltünk volna - egyesületünk több családja zárandokolt el a Duna két partját ismét összekötő Mária Valéria hídhöz, Esztergomba és Párkányba. Számunkra, magyarörmények számára különösen felemelő élmény volt meglátogatni az esztergomi oldalon *Kolozsvári Szervátiusz Tibor Hidoltalmazó Boldogasszony* elnevezésű emlékművét. Egy hatalmas carrarai márványtömbbe faragott Madonna örzi most már - remélhetőleg az idők végezetéig - a két partot átívelő hidat. Az emlékmű két oldalán egy 15.-ik századi archaikus ima olvasható.

"Ó, kegyes Sziz Mária,
Te vagy szép tiszta Rózsa,
Mennyeknek dicsősége,
Szenteknek nagy öröme.
Haláloed mikor közelejtven,
Fiad Jézus úgy szerese, hogy haláloedra lejöve,
Angyaloknak, mártiroknak, pátriárkáknak,
mend az szenteknél félette magasztaltatál.
Oly Örvedetes az Te Szent Fiad.
Mindörökkön örökké.
Ámen. "

A hídon olvasható a felújított, eredeti emléktábla, amely szerint a híd építése 1893-ban kezdődött meg *Dr. Wekerle Sándor* miniszterelnöksége, *Lukács Béla* kereskedelemügyi minisztersége idejében, befejeződött 1895-ben báró *losonczy Bánffy Dezső* miniszterelnöksége és *szamos-útvár némethi Daniel Ernő* kereskedelemügyi minisztersége idejében. Büszkék lehetünk örménygyökerű magyarjaink tevékenységének újabb, illetve végre helyreállított emlékhelyére.

Az eredeti emléktábla szövegének részlete:

"Építése megkezdett 1893. évben

Dr. Wekerle Sándor miniszterelnöksége,

Lukács Béla kereskedelemügyi minisztersége idejében

Befejeztetett 1895. évben

báró *losonczy Bánffy Dezső* miniszterelnöksége,

szamos-útvár némethi Dániel Ernő kereskedelemügyi minisztersége idején"

Az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából *október 23-án* a budafoki Városház téren kezdte közösségünk a megemlékezést. *Rockenbauer Zoltán* miniszter úr avatta fel *Kolozsvári Szervátiusz Tibor* 1956-os emlékművét, amely egy hatalmas sziklatömb előtt álló, a csíksomlyói fekete Madonnára emlékeztető, arcát kezeibe temető, fájdalmasan síró anyát formáz. A koszorúzással egybekötött avatőünnepségen ünnepi beszédet mondott *Németh Zsolt* államtitkár.

A Széna téri hagyományos ünnepi megemlékezésen idén soha nem látott tömeg vett részt az 56-os emlékmű felavatásán. A kopjafáknál *Dávid Ibolya*, a Magyar Demokrata Fórum elnöke, *Pokorni Zoltán*, a FIDESZ Magyar Polgári Párt elnöke és *Fónay Jenő*, a Politikai Foglyok Országos Szövetségének elnöke ünnepi beszéde után neves előadóművészek és a II. kerület fiataljai előadását hallhattuk-láthattuk. A házigazda szerepét *Bánffy György* Kossuth díjas-színművésznk látta el. Egyesületünk elnöke, *dr. Issekutz Sarolta* és *Sasi Nagy Istvánné* helyezte el az emlékezés árvalányhajás fűz koszorúját.

Október 15-én nyílt meg a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezésében Budaörsön az *I. magyarörmény fotókiállítás* a Jókai Mór Művelődési Központ kiállítótermében. *Szentpétery Tibor*, *Tutsek János*, *Kabdebo János*, *Bona E. Ágnes* és *Fancsali G. János* fotóit tekinthették meg a látogatók.

Október 20-21-én rendezte meg a Mechitarista Rend fennállásának 300 éves és az örmény kereszténység 1700 éves évfordulója alkalmából ünnepi rendezvénysorozatát Bécsben. A Skót templomban tartott ünnepi szentmisét *P. Elia Kilagblian* főapát celebrálta a velencei rend tagjainak közreműködésével. A misén közreműködött *Berj Zamkochian* világhírű orgonaművész, a Bostoni Filharmonikusoktól, valamint a bécsi gyermek- és férfikórus, *Adrine Simonian*, *Aida Baghramian* és *Karekin Hovsepien* szólisták fellépésével. A hatalmas templom megtelt az ünneplőkkel. Közösségünket a budapesti és bécsi magyarörmények képviselték.

Vasárnap a Mechitarista Kolostor kiállítását tekinthettük meg "*A mechitaristák 300 éve*" címmel, majd a fogadás után ismét a Skót templomban csodálatos hangverseny élvezői lehettünk *Berj Zamkochian* és a "Pro Musica International" közreműködésével.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület átadta a Szent Lázár szigeti kolostor, valamint a bécsi kolostor könyvtára számára könyvadományait, amelyekkel a magyar anyanyelvű örménység iránt érdeklődők számára kíván kutatható anyagot szolgáltatni. Egyúttal ismét előterjesztettünk írásbeli kérelmünket a budapesti örmény szertartású római katolikus hitéletünk zavartalanságának mielőbbi biztosítására.

Az ünnep hangulatát elhomályosította ugyan, hogy a Magyarországi Örmény Egyház vezetői a pusztán ünnepi részvétel helyett ismét szentáldozáshoz járultak, mint ahogy a szamosújvári Világosító Szent Gergely ünnepünkön, vagy az Orlay u-i templomunkban is. Örmény szertartású római katolikus hitéletünknek ilyen tudatos, durva megsértése nemcsak a katolikus egyházi szabályok semmibe vételét jelenti, hanem az európai társadalmi normák ismeretének teljes hiányát is.

December 3-án kiállítás nyílik a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok

Társulása rendezésében Budán, a II. ker. Marczibányi-téri Művelődési Központban. A kiállítás címe: "Örményekről nyomtatásban - az örmény történelem és kultúra évszázadai", természetesen különös tekintettel az erdélyi örmény származású magyarok munkásságára. Könyvek, nyomtatványok, eredetiek és facsimilék láthatóak majd a tárlókban. A megnyitón kultúránk kincsestárából versek és zenék hangoznak el.

Köszönetet mondunk **dr. Bisztray Tamásné**nak az egyesület működéséhez nyújtott 5.000 Ft adományáért.

Szomorújelentések:

Október 15-én elhunyt *Balássy Tas Miklósné* született Szakvály Márta Lenke, életének 66-ik évében. Hamvasztás utáni búcsúztatója október 29-én volt a Szent Mihály temető ravatalozójában, Sopronban.

Toókos Tibor 85 évesen, szeptember 26-án távozott az élők sorából. A református egyház szertartása szerint a Farkasréti temető ravatalozójából október 11-én kísérték utolsó útjára.

Elhunyt *id. dr. Totth Gedeon* szeptember 18-án, 76 éves korában. Hamvait október 25-én helyezték el a Szent Mihály templom (Angolkisasszonyok temploma) kriptájában.

70 éves korában elhunyt *Gopcsa Ervin*, temetése a kelenföldi Szent Gellért Templomban 2001. szeptember 21-én, szentmise keretében megtörtént.

Közösségünk az elhunytak emlékét kegyelettel megőrzi, örök nyugalomát kívánunk nekik.

Felhívás:

Az EÖGYKE megkezdte egy "Erdélyi magyarörmény szakácskönyv" előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket!

A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni: nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Folytatjuk a gyűjtést a gyergyószentmiklósi és az erzsébetvárosi templom felújítására! Kérünk mindenkit, támogassa ezt a fontos célt, műemléktemplomaink megmentését.

Az adományokat az impresszumban közölt címen (az EÖGYKE székhelyén) és bankszámlán is el lehet juttatni.

A számlaszám; 10100792-72594972-00000007

Mint előző számunkban jeleztük, a budapesti Operaház Vörös Szalonjában **október 15-én** kiállítás nyílt meg *Karácsony Ernő* műveiből. A megnyitőünnepségen *dr. Benedek Katalin* művészettörténész méltatta a művész munkáit. Ebből a beszédből idézünk részleteket.

Hölgyeim és Uraim, Kedves Vendégeink!

Karácsony Ernő erdélyi magyarörmény származású, székely képzőművész, a müncheni, majd nagybányai iskola mesterének, *Hollósy Simon*nak fajtájából való.

A 33. önálló tárlatát bemutató székelyudvarhelyi alkotó, fiatal kora ellenére termékeny és gazdag pályaszakaszt tett meg. Hollósy Simon nevét említettem, nemcsak az örmény gyökerek okán, de a Nagybányához fűződő, fűzhető szálak is rokonságot teremtenek a két művész között..... Szellemi örökség, mely kiállítónk ecsetje nyomán alakot ölt.

Aktok, természetképek, hol elvontan vagy csak jelzésszerűen, hol naturálisabb felfogásban tolmácsolják alkotójuk lelkiállapotát... Alanyiségéhez tartozik az univerzum, termőfölddel, növényekkel, fákkal. Szent hegyünk, a Hargita fái: teremtmények, büszkén törnek az ég felé, de olykor megtörnek, hajladoznak - akárcsak alkotójuk.

Ahogy a vihar tépi őket, ahogy a nap rájuk süt. Összemosódnak egymással és ebben az egyesülésben ábrázoljuk is jelen van. Néha becsillan a fény és visszatükröződések sejlének. Ettől elviselhető. Fenyők adják elő drámájukat, velük azonosul a fenyő-lelkű művész.... A táj- és hangulatélmény legszebben a Hargita erdeinek, tisztásainak megörökítésével csendül össze. Ilyenkor szinte gyengédség lengi be a szigorú és fenséges hegyeket, a hajnali, az őszi Hargitát.

Karácsony Ernő nyugtalan művész. Sárgái és lilái, dinamikus ecsetvonásai jól visszaadják belső háborúját. Legfrissebb képei az absztrakció irányába mozdulnak el, ám a józan, egyszerű fehér keretek mintegy határok közt is tartják e stíláriis törekvéseket. Amit itt látunk, az munkásságának egy igen kicsi része, de egyben újabb szakasza. Kedvelt témáival találkozunk, az újat keresés, a jellemző örök művészi elégedetlenség és természetesen a mindenképpen megnyilvánulni akaró talentum által kissé módosítva. Kevesebb a beszéd, összegzőbbek, sűrítettebbek az alkotások. Úgy hiszem, méltatásként is fölfoghatjuk, amit szemünkkel is látunk: ebben a nemes, veretes környezetben illően megtalálják helyüket Karácsony Ernő művei.

Benedek Katalin

Otthonról - haza

Wertán Zsolt: Emlékek a 2000. évi körutazásról 5. rész

Székelyderzs (Dirjiu) erődtemploma igen nevezetes. Orbán Balázs szerint: "...olyan, hogy nincs miért szégyeneljük magunkat „Összesen öt csúcsíves ablaka van... ezeknek tagozatlan, középről ki- és befelé kajácsosan táguló béllete mellett, igen szép és teljes épségben megmaradt díszművezete van...A boltozat felett a falak még jó ölnyire magasodnak fel, a díszes korona párkányzat.. alatt az épület egész körületesen körídomú, felfelé metszett lőrések vannak...önálló és védhető hatalmas erődöt képezett, honnan szurokkal, kővel és golyózáporral lehetett az ellent pusztítani és távol tartani. E templomot egy szabálytalan négyszögídomú, öt erős bástyával ellátott várkastély környezte, mely még most is épen fennáll, sőt, védelmi hivatását még most is folytatja, amennyiben a lakosok gabonáját és féltőbb holmiját védi tűz és tolvajok ellen...Az egész egy felelős kastélyőr felvigyázata alatt áll..."

Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) 98% magyar. Könyvesbolt, Orbán Balázs szobra, Benedek Elek gimnázium. I. világháborús emlékmű /Vass A. szobra/. Látogatásunk előtt két héttel leplezték le. Ez igen-igen ritkaság manapság. Egész Románia legdinamikusabban fejlődő városa, sok magyarhoni befektetővel, vállalkozásokkal.

Zetelaka (Zetea) "...egy nagy gyárfalú, hol minden ház egy zsendely műhely, a Küküllőn megszámlálhatatlan fűrész metszi a deszkát. ...s mert művelésre alkalmas földjük kevés van, a fát idomítják s mégis beszerzik ernyedetlen szorgalmuk által szükségleteiket." -írta Orbán Balázs. A nagyközség 6000 lelket számlál, a faluturizmus mintapéldája. Falurészek, "kisugrázások": Ivópaták, Désák, Küküllőmező és Síkasszó, ahol *Sütő András* lakik. Az egész falu katolikus. Jobbra fölöttünk a Hargitai láz /=fennsík/, Kékes Tető magasságú. A

Zsögödi utcában, *Sándor Olga* udvarában ismerkedünk vendéglátóinkkal. A hatalmas, világosra lakkozott székelykapún: TÉRJ BE HOZZÁNK VÁNDOR, HA ERRE HOZ AZ UTAD ÉS HA JÓ A SZÁNDÉKOD, SZERETETTEL FOGAD. "AZÉRT VAGYUNK A VILÁGON, HOGY VALAHOL OTTHON LEGYÜNK BENNE" 1999. A ferdén, teátrumszerűen emelkedő udvaron pálinkával és pogácsával köszöntenek bennünket. Lejjebb, a ház szintjén *Illyés Katalin*, a fiatal, elhivatott tanítónéni által betanított, igen értelmes csapat, székely ruhában igazi műsorral vár minket. Piciny legényke ropogatja érthetően a "Himnusz Szent István királyhoz" választékos tíz szakaszát 13. századi szerzőtől, Csanád Béla fordításában, /Magyar Történelmi Olvasókönyv Kolozsvár 1998./- Nálunk tanulhatnak-e ilyent?

"Zendülj fel Szent István király"... Furulyakórus, majd el is éneklük ugyanazt. Igen nagy tapsot kapnak a gyermekek, nem győzik fogadni. Ezután székely ötletességgel a gyermekek fuvolára gyűjtenek. Külön élmény, hogy az első furulyaszóra a Zetelakán tanyázó sokszáz csóka megriadva felkerekedik és tömegesen köröz a község fölött, csitogó-csattogásukkal majdhogy elnyomják a gyermekhad zenéjét. Két székelyruhás táncospár háromtagú zenekar segítségével táncbemutatót tart. Ebbe minket is bevonnak. A padok mögött lévő kemencébe kenyeret vetnek, odébb a kürtőskalács-sütő asszonyka is sürgölődik. Megkínálnak minket, majd vásárolni is lehet. Szálláshelyeinkre szekerezünk és akiben még maradt tetterő, szalonnasütésre, énekelgetésre visszajöhet.

4. nap. *Dr. Szarka György* és *Mártika* köszönti utitársunkat, a 73 éves *Simay Attilát*. A Jóisten éltesse egészségben sokáig a szamosújvári templomalapító köztiszteletben álló leszármazottját.

Gyönyörű erdők közt emelkedik utunk. Fenn is vagyunk a Hargitai Lázon -1000 m magas fennsík. Több ilyen fennsík van. Megállunk egy borvizes forrásnál: IZVORUL LOBOGÓ FORRÁS.

A Tolvajos tetőn csúfolták meg a csíki- és kászoni székelyek pünkösdi szombatján János Zsigmond bandériumait. István pap kezdeményezte a katolikus hit védelmét. A győzelemben a főszerepet a csíksomlyói Szűzanya kegyesobrának tulajdonítják. A Keleti Kárpátok irányába, lefelé ereszkedünk a Csíki medencébe, melyet az Olt alakított ki. Részei: Felcsík, majd Alcsík és Oldalcsík.

Csíkszereda (Mercurea Ciuc) - népessége 85%-a magyar, 15% román. Az ortodox templomépítő buzgalom templomokat zúdit a székely, magyar területekre. Még olyan faluba is építenek, ahol egyetlen román él. A csíksomlyói búcsúra messzi-messzi vidékekről is gyalognak keresztjeik, templomi zászlóik alatt a székelyek, a Gyimesekből a csángók. Nagy ünnep ez, mert sikerült az ősi katolikus hitet e vidéken megtartani. A napfelkeltéig tartó éjjeli virrasztás neve: napbanezés, a "Napbaöltözött Asszony" keresése. A közös szentmise után felvonulnak Kissomlyóra.

A Kárpátok vízvázlatójánál vagyunk. Tiszta időben gyönyörködhetünk körbe a felejthetetlen vidéken. Ellátunk egészen a Tatros forrásvidékére is. A gyimesi csángók oda mentették magukat, ha valamiért át kellett menekülniük a román oldalra. Átvették ezért a román viseletet is, hogy elvegyülhessenek. Szintén bujdosásban ott fordította le a Bibliát két huszita szerzetes. Kis csoportokba szakadozva nézelődünk, fényképezkedünk. A gyepten őszi kikerics, szártalan bábakalács, vészvirág és orbáncfü nyílik. A sárga encián elnyílt szárain még zöldellnek nagy levelei, harangvirág tövek. Néhány mélyedésben hunyor küzd a megmaradásért. **Felsőlok**: a vasúti híd alatt jobbra befordulva, majd a domboldalra felmászva találjuk az őrházikót. A lépcsőkön felérünk a kicsi Rákóczi vár maradványaihoz. *Dr. Szarka György*: "Szt. László ugyanis az országhatárt mindenütt 30 kilométerre a vízvázlaton túl jelölte ki, hogy a vízvázlatig is legyen gyeptű. Időben lehessen a támadást megelőzni".

Magyar zászló is leng a román mellett, ilyent először látunk. Gyimesfelsőlokon szolgál *Berszán Lajos* főesperes úr. Ő errefelé a világító fáklya. Itt működik a Csibész Alapítvány

által gondozott "Sziklára Épített Ház". Ez az iskola magáért beszél.

Gyergyószentmiklóson át **Csikszépvízre** érünk. A templom bejárata feletti gerendán székely rovásírás. 1925-26-ban nagy munkák kezdődtek: 3 nagy ablakába Világosító Szt. Gergely, a Szeplőtelen Fogantatás és Szt. Antal szépséges üvegábrázolása. "Kiváltságolt oltár"- Jézus Szent Szive tiszteletére készítették: *Dajbukát Antal, Dávid* és családja 1926. A főoltárt renováltatta, szobrokkal eláttatta *Szebeny Menyhért* 1925. Az oltárszekrénynek ajtót nem készítettek, függőleges tengelyén fordítható. A templomba lépőket ekkora bizalommal fogadni... ilyenre talán sehol másutt nincs példa.

A mennyezetfreskón Jézus mennybemenetele és az angyalok dicsérete: "ÉNEKELJETEK AZ ÚRNAK ÉS ÁLDJÁTOK AZ Ő SZENT NEVÉT".

A diadalíven örmény felirat. Az oldalkápolnát is renoválták:

A "SZENT KERESZT" TISZTELETÉRE KÉSZITTE ÖZV ZAKARIÁS ZAKARIÁSNÉ GYIMESBÜKKRÖL 1926. Üvegablakai: Szt. Róza: "1926-BAN FELAJÁNLOTTA SZEKENY PÉTERNÉ SZÜL. DAJBUKÁT" és Szt. Péter: "1925-BEN FELAJÁNLOTTA SZEKENY PÉTER". A színes ablakokat készítette *Richard Schleingrott* üvegművész.

A templomot kerítő kőfalat két kapu és egy gyönyörű kápolna szakítja meg. Utóbbit mostanság szobor- és kellékraktárnak használják, a fal belső oldalába emléktábla és ihletett szövegű sírkövek vannak falazva.

A templom mögötti Örménykatolikus Plébánia épületét eladták, melyet felújítás után, 20 árva gyermek nevelésére tettek alkalmassá: Hans Rosenheim Csibész Alapítvány Szt. Erzsébet nevelőotthon. A kétágyas szobákban mindenütt példás rend, otthonias hangulat árad. Két mallersdorfi nővér és két helyi segítség pástorolja a gyermekeket, akik éppen az udvaron játszanak. A mellette lévő telken a Szent Család Szeretotthon újonnan emelt épülete. A fásoros utca szélén az 1848-49-es szabadságharc és a két világháború vörös kő emlékműve. Szürke márványabláján magyar, román és német nyelven:

KEGYELETTEL A SZÉPVÍZI AGROSTAR 1997 MÁRC 15.

A szépvízi örményektől 1949-ben elvették a Kaszinót is. Ebből egy szobát eddig már visszakaptak és benne múzeumot kívánnak berendezni. Ma a Kaszinóban találkozunk a csiki örményekkel. *Dr. Ajtony Gábor* tájékoztatja a nehezen elcsendesülő egybegyűlteket. A Csíkkörzeti Örménymagyarok Szentháromság Alapítványa, melyet a régi Szentháromság Egyesület jogutódjaként az Önkormányzat bejegyezt. Céljaik: az örmény öntudatot feleleveníteni, sőt felizzítani és a többi örmény közösséggel a kapcsolatot felvenni.

- Ez többé-kevésbé már meg is történt - tájékoztat Ajtony Gábor - , 1999. okt. 6-án megemlékezést tartottunk. Áprilisban a Genocídiumról emlékeztünk, részt vettünk a szamosújvári konferencián és az erzsébetvárosi Nagyboldogasszony ünnepi búcsún. Olyan kulturális, tudományos tevékenységet is célunk, ami az örmény identitást eleveníti. Az ingatlanokat is vissza szeretnénk szerezni. A taglétszám 75 fő, "hozzájárulási díjat" fizetünk. *Zakariás Péter* bácsi elmondja, hogy 451-ben a perzsák az örményeket a tűzimádók hitére akarták téríteni. A nép a keresztény vallás védelméért harcolt. *Vartan Mamigonian* egy harci elefántot megsebesített, de az agyontaposta. Elmondja, hogy a szépvízi templom diadalívén az a bizonyos örmény felirat annyit tesz: "AZ ÉN HÁZAM AZ IMÁDSÁG HÁZA". Fonetikusan ejtve: dun im dun ághotic gocseszci. Alsó részén az adományozó püspök neve: *Hunarian Vartan*. A szépvíziek a fogadáson a jó szó mellett finom pálinkával, kürtös kaláccsal és üdítővel traktálnak. Igen bensőséges a hangulat, de a társalgásnak csak-csak véget kell vetni. Szívből köszönünk mindent az egész közösségnek.

Örmény gyökerek a Terézvárosban

Ismét ünnepelt a főváros VI. kerülete.

Szép hagyományként rendezték meg a Terézvárosi Búcsút, amelynek múltja valahová az 1900-as évek elejére vezet vissza bennünket. Nívós rendezvények sokasága csalogatta a lokálpatriótákat és a fővárost szeretőket. Építészet, irodalom, képzőművészet, zene, tánc mind-mind megtalálhatók voltak a programban.

Szép és felemelő társként szegődött a művészetek, a szórakoztató műsorok mellé a kisebbségek rokonszenves megjelenése. Kiemelkedett közülük a kerületi Örmény Önkormányzat szervezésében az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületének részvételével rendezett találkozó.

Már a helyszín ünnepélyessé tette a műsort.

Az MDF Munkácsi Mihály utcai helyiségei a szecesszió legszebb időszakában fogantak. A gyönyörű faborítások, a kazettás mennyezet ízléses keretet adtak a magukat örmény eredetűeknek vallóknak.

Sokan voltak.

Szívélyesség, családias melegség jellemezte az együttlétet.

Érdekes, hogy a belterjességnek még a szikrája sem mutatkozott. A sok szenvedés után is mindig egyenes, tiszta, becsületos és hitben gazdag utódok szívüket nyitották az ide tévedt, vagy nagyon is tudatosan érkezett vendégek felé.

Ez a nyitottság és az őshaza iránti tisztelet, no meg az örmények történelmének pontos ismerete nyilvánult meg *dr. Issekutz Sarolta* méltató beszédében is. A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának elnöke egyben az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületének is első embere, aki őseinek méltó képviselője Magyarországon, időben és térben távol az óhazától. Szavai nyomán a sok üldöztetés után Magyarországon hazára lelt örmények beilleszkedését, értéket teremtő szorgalmas munkáját csodálhattuk meg. Közülük sokan nemesi rangot nyertek, ami (ugyancsak) igazolja létüket társadalmunkban. A nemességet nyert örmény családok címerkiállítására sok meglepetést tartogatott.

Dr. Issekutz Saroltától tudtuk meg, hogy az 1848-49-es magyar szabadságharc Aradon kivégzett tábornokai közül *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* örmény származású volt. És magyar! Az "*Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája*" című forrásmunka *Gudenus János József* nevéhez fűződik, aki megérdemelt sikert aratott könyvének bemutatásakor.

A zene is méltó helyet kapott az ünnepi megemlékezés során. Örmény gyökerei révén *Fogolyán Kristóf* fiatal fuvolaművész ritka tehetségről tett tanúbizonyságot, amikor a hangulat adta rögtönzéssel ejtette ámulatba hallgatóit. A siker kikövetelte rádasszám Mozart fuvolaversenyének Adagiója megértette velünk Medveczky Ádám karnagy úr jellemzését: "ennek a fiúnak a lelke muzsikából van..."

Nem maradhatott el ez az összejövétel sem az őshazára való emlékezés nélkül. *Horváth Zoltán* és *Gondos Béla* megszállottként kutatják az egykori örmény főváros: Ani, valamint az örmény építészet és kultúra múltját. Lenyűgöző diavetítéses előadásuk évszázadokat, évezredekkel vitt vissza bennünket a múltba, de bemutatták azt is, hogy e művészet és kultúra miként épült be életünkbe. Feledhetetlen előadás volt.

A befejező program egy erdélyi örmény származású család és kiemelkedő alakjának *dr. Jakabffy Elemérnek* részletes bemutatása volt. A kolozsvári illetőségű, vidám és szellemes előadó, *Bálintné Kovács Júlia* az "Armenia" Örménymagyar Baráti Társaság társelnöke remek hangulatot teremtve engedett betekintést egy hatalmas, szerteágazó családi életbe. Neki köszönhető, hogy rokonszenvvel őrizzük Jakabffy Elemér örmény gyökerű magyar - az első magyar nemzetiségű kisebbségpolitikus - honfitársunk emlékét.

A sokszínű, gazdag tartalmú, szellemi gyarapodást az örmény konyha remekei fizikai élvezetekkel tették teljessé. *dr. Keszy Harmath Péterné* olyan terülj-terülj asztalkákkal fogadta az ősi ízekre éhes vendégeket, amely a legkifinomultabb ízlésű ínycsemegek várakozásán is túltett.

A maradandó hatású örmény találkozó sikere bizonyította a Kisebbségi Önkormányzatok elnökének, *Wertánné Görgényi Kingának* áldozatkész munkáját, aki a nap háziasszonya volt. Köszönjük.

Kopeczky Lajos

Aradi megemlékezés

2001. október 6-án az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselőjében *dr. Issekutz Sarolta* elnök elhelyezte a megemlékezés koszorúját Aradon, a vértanúk emlékművénél.

Elnökünk az Aradi Vértanúk Örökségének Egyesülete tagjaként a Külügyminisztérium által biztosított külön busszal utazva vett részt az ünnepségsorozaton, mely október 5-én du. az aradi Kultúrpalotában kezdődött. Ünnepi beszédet mondott *Dessewffy Sándor*, az Aradi Vértanúk Örökségének Egyesülete elnöke, majd aradi fiatalok emlékeztek a hősökre egy igen magas színvonalon összeállított, nagy átéléssel, tehetséggel előadott verses, zenés műsorral. Az est díszvendége Dávid Ibolya igazságügyminiszter asszony volt, akit szünni nem akaró tapsal köszöntött Arad magyarsága.

Október 6-án de. 11 órakor került sor az ünnepélyes koszorúzásra, majd du. 17 órakor a Minoriták templomában a vértanúk emlékére celebrált ökumenikus istentiszteletre.

A templom zsúfolásig megtelt az emlékezőkkel, akik felemelt fővel, könnyes szemmel énekelték Himnuszunkat és a Szózatot. A rendezvénysorozatot városnézés, festészeti tárlat látogatása, fogadások gazdagították, amelyek során módunk volt bensőséges beszélgetésekre, együttlétekre határon túli magyar testvéreinkkel.

Kiss Ernő aradi vértanú leszármazottai másnap Elemérre, a Bánság jelenleg szerbiai részére indultak személygépkocsikkal, kegyeletüket leróni a vértanú sírjánál. A Kiss Ernő által építtetett - igen rossz állapotban lévő - katolikus templom családi kriptájában több családtag sírját is meglátogattuk.

Ellátogattunk Ittebére is, a Kiss család másik birtokára, ahol egy féltve őrzött szép Kossuth szobrot tekinthettünk meg, melyet egy szerb "hazafi" szívtájon keresztül lőtt.

A kb. 700 lakosú, 98 %-ban magyar Toba község polgármestere és családtagjai fogadtak bennünket igen nagy szeretettel, gazdagon megvendégelve. Az újonnan alakult Nőszövetség összejövetelén felkérésre egy rögtönzött előadás hangzott el elnökünktől az erdélyi örmények történelméről, kultúrájáról, a Bánság kiemelkedő örmény családjairól, köztük Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúkról. Köszönet a felejthetetlen rendezésért, élményekért, köszönet az őszinte, baráti fogadtatásért és vendéglátásért.

M

Emlékezzünk régi dolgokra...

A szamosújvári "Szentháromság"-ról elnevezett gyógyszertár alapításának 205. évfordulójára

A XVIII. század második felében Erdélyben megnőtt a városi lakosság száma, ami az egészségügyi intézményeinek fejlődését is magával hozta. Ezt a folyamatot erőteljesen támogatta, ösztönözte az 1770-ben hozott *Normatívum In Re Sanitatis* elnevezésű átfogó egészségügyi rendelkezés, amit az ekkori osztrák fennhatóságú Erdélyre is kiterjesztettek.

A Normatívum hatása Erdély-szerre megnyilvánult a gyógyszertárak alapításában is: 1772 és 1798 között, vagyis 26 év alatt, 34 új gyógyszertárat alapítottak, amelyek közül mindössze kettőt katonai keretek között. Az említett törvény előírásai alapján az erdélyi gubernium

átiratokkal siettetten a városi tanácsokat gyógyszerterek alapításának támogatására. Ilyen körülmények között a szamosújvári városi tanács elé került egy gyógyszerter megnyitásának kérdése.

Szamosújváron nem lévén patika, lakosai a távolabbi Désen vagy Kolozsváron voltak kénytelenek beszerezni orvosságaikat. A városnak volt ugyan orvosa, de hiányzott a képzett, megbízható gyógyszerész, és úgy látszott, mintha polgárai sem nagyon törekednének vállalni egy gyógyszerter alapításához szükséges befektetést. A gazdasági nehézségekkel függhetett össze az a tény, hogy pénzszükében a városi tanács kénytelen volt leállítani az örmény katolikus templom építését.

Ezen a holtpontra váratlan fordulat történt: *Karácsonyi Gratian*, gazdag örmény kereskedő-vállalkozó ajánlatot nyújtott be a városi tanácshoz azzal, hogy hajlandó 100 arannyal segíteni a templom befejezését, amennyiben a tanács neki és utódjainak biztosítja egy gyógyszerter alapításának és birtoklásának kizárólagosságú jogát Szamosújváron. A városi tanács elfogadta Karácsonyi ajánlatát és feltételeit, melyeket a két fél szerződésbe foglalt. Ennek alapján 1788. júniusában megnyílt a "*Szentháromság*"-ról elnevezett szamosújvári gyógyszerter. Minthogy Karácsonyi Gratian nem volt gyógyszerész, az egészségügyi törvénykezés szerint köteles volt képesített gyógyszerészt alkalmazni.

Ami az említett szerződés kizárólagosságát illeti, tehát azt, hogy csak a Karácsonyi családnak van joga Szamosújváron gyógyszerteret tartani, azt Erdély guberniuma sohasem ismerte el, de gyakorlatilag, mint helyi megegyezés, továbbra is érvényben maradt.

Az évtizedek során gyógyszerészek 12 ízben folyamodtak a városi tanácshoz gyógyszerter alapításának engedélyezéséért, amit mindig azon az alapon utasítottak el, hogy a városi tanács 1788-ban kizárólagossági egyezményt kötött a Karácsonyi családdal, és utódaival.

Közben az újabb, modernebb egészségügyi törvények szabályozták a gyógyszerterek alapításának feltételeit, köztük a helységek lakosságához való arányítást.

Úgy tűnt, hogy Szamosújvár és környékének lakossága nem indokolta volna egy második gyógyszerter alapítását.

A gyógyszerter reáljogát családi-rokoni kapcsolat révén *Placsintár Dávid* (1826-1911) örökölte, aki képesített gyógyszerészként biztosította annak minden korabeli igényt kielégítő működését. Mint gyógyszerész, és egyben mint Szamosújvár polgármestere, Placsintár Dávid 30 éven át közéleti szerepet játszott a város életében.

A XIX. század végén, illetve a XX. század elején a gyógyszerteret a szamosújvári *Nits* család örökölte, melynek tagjai egyetemet végzett gyógyszerészként birtokolták a város egyetlen patikáját, annak 1949-ben történt államosításáig.

Dr. Izsák Sámuel

A Józsefvárosi Kulturális Központban „**Pest utcáin a forradalom után (56')**” címmel nyílt meg *dr. Szentpétery Tibor* kiállítása, melynek fotóit akkoriban rejtett kamerával készítette. A kiállítást *Csécsei Béla*, Józsefváros polgármestere nyitotta meg 2001. október 25-én. Megtekinthető november 12-ig, munkanapokon 10-17 óra között.

• Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is lehet fizetni.

• Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Székhelye:1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf., 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401